

Любов І. Гальків, Олег І. Карий, Ігор В. Мойсеєнко
**РИЗИКИ ВТРАТ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ЧИННИК
 ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я**

У статті розкрито суспільну роль людського потенціалу та обґрунтовано вплив на його якісні параметри чинника фінансування освіти та охорони здоров'я. Досліджено динаміку та виявлено специфіку формування витрат на освіту та охорону здоров'я в Україні. Виокремлено ключові проблеми фінансування освіти і охорони здоров'я в Україні, які активують ризики втрат людського потенціалу, запропоновано шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: людський потенціал; людський капітал; освіта; охорона здоров'я.
 Форм. 2. Рис. 3. Літ. 14.

Любовь И. Галькив, Олег И. Карый, Игорь В. Моисеенко
**РИСКИ ПОТЕРЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА: ФАКТОР
 ФИНАНСИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ЗДРАВООХРАНЕНИЯ**

В статье раскрыта общественная роль человеческого потенциала и обосновано влияние на его качественные параметры фактора финансирования образования и здравоохранения. Исследована динамика и выявлена специфика формирования расходов на образование и здравоохранение в Украине. Выделены ключевые проблемы финансирования образования и здравоохранения в Украине, которые активизируют риски потерь человеческого потенциала, предложены пути их решения.

Ключевые слова: человеческий потенциал; человеческий капитал; образование; здравоохранение.

Lyubov I. Halkiv¹, Oleh I. Karyu², Igor V. Moiseenko³
**THE RISK OF HUMAN POTENTIAL LOSS: THE FACTOR
 OF EDUCATION AND HEALTHCARE FUNDING**

The social role of human potential is described in the article along with the influence of the factor of education and healthcare funding on quality parameters of human potential. Dynamics and specifics of expenditures on education and healthcare in Ukraine are identified. The key problems of education and healthcare funding in Ukraine, activating the risks of human potential loss, are determined and the ways to solve them are suggested.

Keywords: human potential; human capital; education; healthcare.

Peer-reviewed, approved and placed: 8.09.2016.

Постановка проблеми. Серед джерел покращення стану суспільних систем ключеві позиції займають ті, які пов'язані з людським потенціалом (ЛП). Втрати ЛП породжують небезпеки, наслідки яких виходять за межі ринку праці. Це зумовлює актуалізацію наукових розвідок чинників ризиків цих втрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наука визнала необхідність системних вкладень для попередження загроз втрат ЛП. Так, у [13] показано інвестиційні передумови збереження працездатності; у [14] – залежність конкурентоздатності підприємства від витрат на ЛП; у [12] – дестимулятори інвестиційних рішень родин щодо освіти дітей. Новітні проблеми фінансування ЛП України розглядали С. Качула [2], О. Кириленко [3], Л. Козарезенко

¹ National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

² National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

³ Lviv Trade and Economic University, Ukraine.

[4], Е. Лібанова [5], А. Ревко [8] та ін. Втім, питання чинників деструктивного впливу на ЛП потребують окремої уваги.

Метою дослідження є виявлення проблем фінансування освіти і охорони здоров'я, які активують ризики втрат ЛП та пропозиція шляхів їх розв'язання.

Основні результати дослідження. Підходячи до розуміння ЛП крізь призму послідовності категорій «ресурс → потенціал → капітал», виходимо з того, що людські ресурси є основою формування ЛП, а параметри останнього визначаються умовами трансформування ресурсів у потенціал. Натомість людський капітал розглядається як частина ЛП, що капіталізується шляхом працеприкладання. Він є конституючим ядром суспільної системи, продуцентом фінансового базису для розвитку людського ресурсу та ЛП. Останні накладають відбиток на людський капітал, зокрема на ті його невідчужувані елементи, параметри яких забезпечують медична та освітня сфери.

Задля визначення витрат на окремі сфери, оцінювання структури джерел фінансування і використання коштів у розрізі фінансуючих організацій і виконуваних функцій практикується ведення сателітних рахунків. В Україні вперше оприлюднено їх матеріали з охорони здоров'я у 2011 р., з освіти – у 2012 році. Видання 2016 р. обмежуються 2014 р., а спільною початковою точкою виступає 2007 рік. На основі цих даних динаміка загальних витрат на освіту (ВО) і охорону здоров'я (ВЗ) моделюється лінійними трендами:

$$VO = y = 51,82 + 8,67t, R^2 = 0,919; \quad (1)$$

$$BZ = y = 40,2 + 10,59t, R^2 = 0,976. \quad (2)$$

Тенденція прискореного зростання ВЗ призвела до зміни коефіцієнта випередження ВО щодо ВЗ із 1,17 до 0,93 (рис. 1). Атипова зміна ВЗ у 2014 р. (за відсутності даних по анексованому Криму і зоні проведення АТО) пояснюється збільшенням потреб медицини в сучасних умовах.

Унаслідок скорочення здобувачів освіти протягом 2007–2014 рр. на 23,7% і чисельності населення на 7,5% обсяги витрат цих сфер у розрахунку на одного споживача їх послуг зросли майже втричі. Попри те, що ці показники також збільшились у доларовому еквіваленті, акцентуємо на деяких проблемах:

- відсутність висхідної тенденції;
- різке падіння протягом 2014 р.;
- багатократне відставання від середнього значення країн ЄС.

Соціально орієнтовані суспільства лівову частину фінансування людиноцентричних програм покладають на державні інституції. В Україні внесок держави у ВО протягом 2007–2014 рр. щорічно змінювався, варіюючи від 75,4% до 85,1%. Натомість в охорону здоров'я він був дещо нижчим і виявляв тенденцію до зменшення (з 61,5% до 51,7%), переважно за рахунок скорочення частки ресурсів, що надходили з державного і місцевих бюджетів.

Вітчизняні підприємства та інвестори з-за кордону виявляють незначний вплив на фінансування ЛП. Упродовж 2007–2014 рр. у складі ВЗ частка ресурсів бізнесових структур і закордонних донорів не перевищувала 3,0%; у складі ВО – 1,1%.

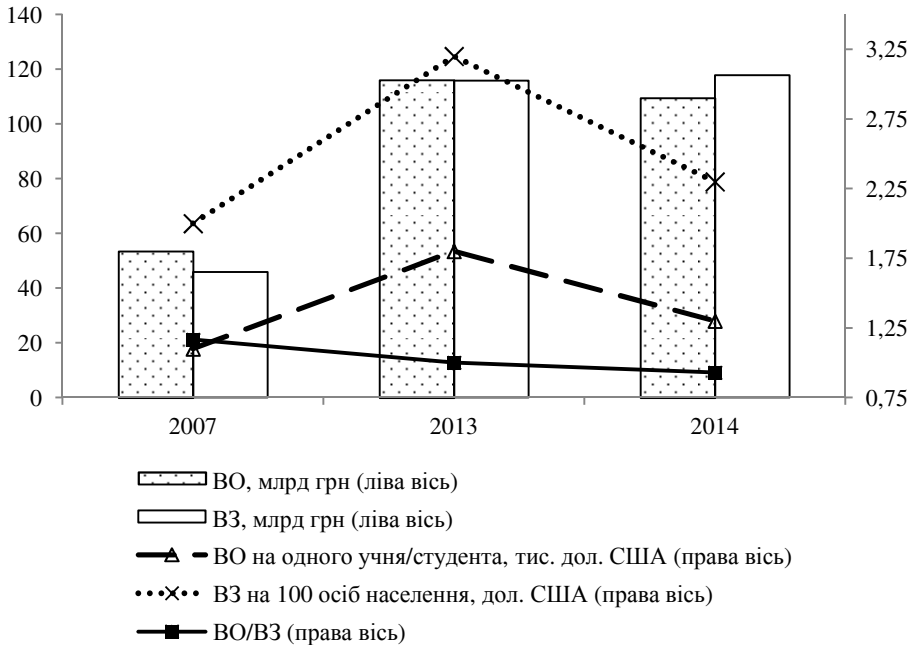

Рис. 1. ВЗ і ВО в Україні у 2007 р., 2013–2014 рр., розраховано за [6; 7]

Укорінилася ірраціональна структура витрат домогосподарств, за якої інвестиції у ЛП складають близько 10%, не забезпечуючи його нормальне відтворення, що віддзеркалює низьку платоспроможність громадян. Йдеться про низьку споживчу культуру населення, до маркерів якої, за результатами досліджень [5; 8], можна віднести:

- звужена непродовольча складова, у т.ч. соціально-культурна;
- високі витрати на продовольство, не підкріплені якісними характеристиками харчового раціону;
- невиправдане витрачання вільних коштів на розваги;
- обмежене інвестування в розвиток, незалежно від рівня добробуту;
- незначні заощадження;
- серйозні кредитні зобов'язання ще товарами тривалого користування.

На тлі тенденційного домінування і щорічного збільшення частки видатків на продовольство, населення відчуває тягар від вилучення коштів, які спрямовуються у медичну та освітню сфери. За даними [9], у 2014 р. 41,4% родин відмовляли собі у найнеобхіднішому, крім їжі, а 3,7% – не вдавалося навіть забезпечити потребу у достатньому харчуванні. Найбільш обмежені в ресурсах для самофінансування ЛП багатодітні родини, неповні сім'ї та ті, у складі яких є непрацюючі дорослі. Лише 30,8% із дорослого населення може своїм дітям/онукам забезпечити отримання якісної освіти [11]. Як наслідок, ВНЗ, де частка коштів домогосподарств найвища (рис. 2), стикнулися з проблемою суттєвого падіння попиту на платні освітні послуги. Її загостренню сприяли також посилення конкурентного тиску іноземних навчальних закладів, несприятлива демографічна ситуація, розбалансованість ринку праці.

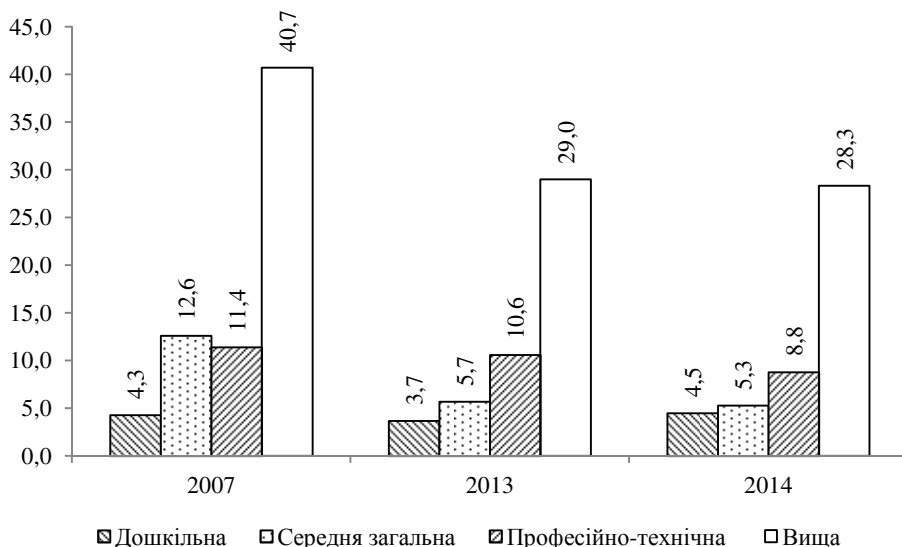

Рис. 2. Частка населення у фінансуванні закладів освіти в Україні у 2007 р., 2013–2014 рр., %, укладено за [6]

Нестача коштів перешкоджає збереженню потенціалу здоров'я. У 2014 р. високу вартість як причину неможливості придбання потрібних лікарських засобів вказали 92,3% респондентів, відвідання стоматолога – 96,1%, проведення медичного обстеження – 91,3%. У 2015 р. ці цифри ще вищі (97,4%, 97,3%, 93,7%) [9]. Слабке місце системи фінансування охорони здоров'я вбачається у майже незалежному функціонуванні її бюджетної складової, що здебільшого формується з податкових зборів, від витрат населення, які здійснюються за схемою прямих платежів «із кишені», не спрямовуючись на передплату до страхових фондів чи обов'язкової системи страхування.

Усунення держави від належного фінансування освіти та медицини в умовах зубожіння значної частини населення і його поляризації за доходами створює бар'єри формуванню потужного прошарку носіїв високоякісного ЛП. Ризики втрат продуктивних здібностей людей обернено корелюють із їх достатком, а необхідність оплати незаможними родинами життєво необхідних послуг призводить до вичерпання заощаджень і нагромадження боргів. Свідченням цього є розширення мережі та нарощення активів ломбардів, «зростання заборгованості за кредитами, наданими домашнім господарствам» [1, 130].

Вишукувати резерви активування притоку коштів у медицину та освіту варто, передусім, в площині нарощення суспільного виробництва (рис. 3). У найближчому майбутньому сподіватися на оптимістичний сценарій економічної ситуації не доводиться через затяжну військову агресію та системну політичну кризу. Це загрожує зниженням рівня життя населення. За незначних бюджетних вкладень у матеріальну інфраструктуру й стрімкого збільшення субсидіювання збіднілих громадян руйнуються економічні підґрунтя поступального інклюзивного розвитку.

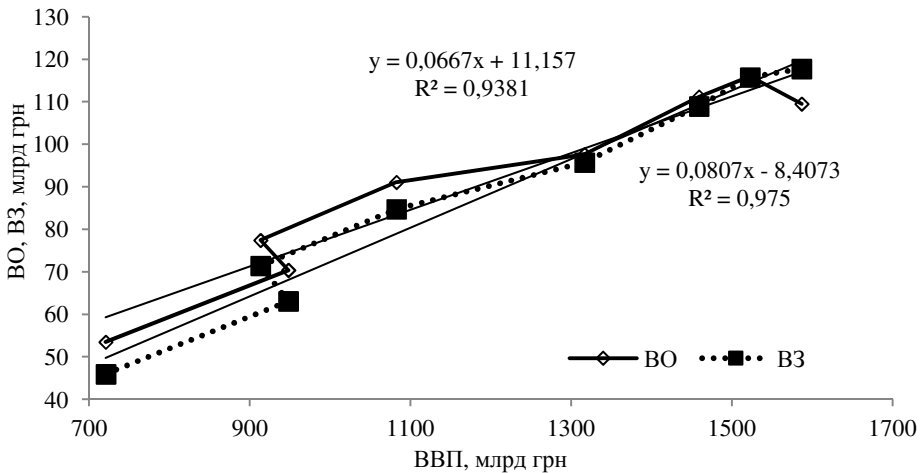

Рис. 3. Залежність ВО і ВЗ від ВВП України, розраховано за [6; 7]

Атрактом людського розвитку слугуватиме збільшений споживчий потенціал населення, спричинений підвищенням його життєвого рівня. Відомий мультиплікативний ефект: «спрямування бюджетних видатків на збільшення суспільного споживання дає змогу залучати у 6 разів більше інвестицій в економіку, ніж розмір витрат» [4, 32].

Покращення фінансування освіти та медицини вбачається також в оптимізації грошових потоків шляхом усунення девіантних проявів. Так, неформальні платежі набувають масштабів, співмірних із бюджетами цих сфер. Варто також й удосконалити розподіл видатків всередині розділів функціональної класифікації. Учені [4; 10] доводять, що проблема не в самих коштах, а в їх неефективності, що спричинена відсутністю функціонально-структурної спадковості державних видатків, порушенням законодавчо встановлених обсягів державної підтримки, накладенням мораторію на механізми, що забезпечують втілення стимулюючих засад розвитку ЛП, та нерациональним співвідношенням при фінансуванні окремих його елементів, обмеженим застосуванням прямих та непрямих форм підтримки і стимулів, належним контролем за цільовим використанням грошей.

Висновки. У рамках цього дослідження виявлено активатори ризиків втрат ЛП:

- протилежність динаміки обсягу і кількості носів попиту на послуги освіти/охорони здоров'я;
- відсутність висхідної тенденції реальних ВЗ і ВО, їх невідповідність рівню розвинутих країн;
- звуження фінансового потенціалу домогосподарств, їх низька споживча культура;
- недостатній внесок підприємств у фінансування ЛП;
- руйнування базису ефективної економічної діяльності;
- ірраціональність структури бюджетних ВЗ і ВО

Перспективи подальших досліджень вбачаються в обґрунтуванні шляхів оптимізації фінансування ЛП з метою попередження його втрат.

1. Демчишин М.Я., Крамченко Р.А. Динаміка банківського кредитування в Україні // Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці та освіті: Матеріали XIII міжнар. наук. семінару / За наук. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка. – К.: Національна академія управління, 2014. – С. 128–132.

Demchyshyn M.Ia., Kramchenko R.A. Dynamika bankivskoho kredyтування v Ukraini // Suchasni problemy informatyky v upravlinni, ekonomitsi ta osviti: Materialy XIII mizhnar. nauk. seminaru / Za nauk. red. d.e.n., prof. M.M. Yermoshenka. – K.: Natsionalna akademiia upravlinnia, 2014. – S. 128–132.

2. Качула С.В. Бюджет як джерело фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу в Україні // Економічний вісник університету. – 2015. – Вип. 26. – С. 176–183.

Kachula S.V. Biudzhety yak dzhерело finansovoho zabezpechennia rozvytku liudskoho potentsialu v Ukraini // Ekonomichnyi visnyk universytetu. – 2015. – Vyp. 26. – S. 176–183.

3. Кириленко О.П., Тулай О.І. Державні фінанси та людський розвиток: діалектика взаємозв'язку // Фінанси України. – 2014. – №10. – С. 42–54.

Kyrylenko O.P., Tulai O.I. Derzhavni finansy ta liudskyi rozvytok: dialektyka vzaiemozviazku // Finansy Ukrainy. – 2014. – №10. – S. 42–54.

4. Козарезенко Л.В. Бюджетне регулювання розвитку людського потенціалу // Економічний часопис-XXI. – 2015. – №1–2, Ч. 2. – С. 31–34.

Kozarezhenko L.V. Biudzhethne rehuliuвання rozvytku liudskoho potentsialu // Ekonomichnyi chasopys-KhKhI. – 2015. – №1–2, Ch. 2. – S. 31–34.

5. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки: Колек. монографія / Е.М. Лібанова, О.В. Макарова, І.О. Курило та ін.; За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.

Liudskyi rozvytok v Ukraini: sotsialni ta demohrafichni chynnyky modernizatsii natsionalnoi ekonomiky: Kolek. monohrafiia / E.M. Libanova, O.V. Makarova, I.O. Kurylo ta in.; Za red. E.M. Libanovoi. – K.: In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy, 2012. – 320 s.

6. Національні рахунки освіти України у 2014 році: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики. – К., 2015. – 89 с.

Natsionalni rakhunky osvity Ukrainy u 2014 rotsi: Statystychnyi biuleten / Derzhavna sluzhba statystyky. – K., 2015. – 89 s.

7. Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ) України у 2014 році: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – К., 2016. – 132 с.

Natsionalni rakhunky okhorony zdorovia (NROZ) Ukrainy u 2014 rotsi: Statystychnyi biuleten / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – K., 2016. – 132 s.

8. Ревко А.М. Оцінка впливу витрат домогосподарств на якісний розвиток людського потенціалу регіону // Сталий розвиток економіки. – 2015. – №1. – С. 115–121.

Revko A.M. Otsinka vplyvu vytrat domohospodarstv na yakisnyi rozvytok liudskoho potentsialu rehionu // Stalyi rozvytok ekonomiky. – 2015. – №1. – S. 115–121.

9. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2015. – 76 с.

Samootsinka domohospodarstvamy Ukrainy rivnia svoikh dokhodiv: Statystychnyi zbirnyk / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – K., 2015. – 76 s.

10. Цузанов С.А., Табаков Т.В. Еволюція концептуальних підходів щодо ролі витрат бюджету в розвитку економіки // Фінанси України. – 2013. – №12. – С. 89–99.

Tsyhanov S.A., Tabakov T.V. Evoliutsiia kontseptualnykh pidkhdov shchodo roli vydatkiv biudzhetu v rozvytku ekonomiky // Finansy Ukrainy. – 2013. – №12. – S. 89–99.

11. Чи маєте Ви можливість дати хорошу освіту Вашим дітям або онукам?: Соціологічне опитування // Центр Разумкова // www.razumkov.org.ua.

Chy maiete Vy mozhlyvist daty khoroshu osvitu Vashym ditiam або onukam?: Sotsiolohichne opytuvannia // Tsentrazumkova // www.razumkov.org.ua.

12. Bagby, E.T. (2011). Essays on human capital investments in developing countries. Dissertation Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Economics. Graduate College of the University of Illinois at Urbana-Champaign. 133 p.

13. *Hickman, D.C., Olney, W.W.* (2011). Globalization and Investment in Human Capital. *Industrial & Labor Relations Review*, 64(4): 654–672.
14. *Inderst, R.M., Mueller, H.M.* (2007). Safeguarding Specific Human Capital Investments. Johann Wolfgang Goethe-University Frankfurt am Main, Faculty of Economics and Business Administration, December 2007. 36 p.